

Вплив інтервенцій міжнародних фінансових інституцій на права жінок в Україні

спільний тіньовий звіт
Комітет CEDAW, 66 сесія

Тіньовий звіт по Україні від імені:

Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу з наступними українськими жіночими групами:

Центр соціальних і трудових досліджень, Театр для діалогу, Гендерний клуб Дніпро, ГО «Центр майбутнього», БФ «Посмішка дитини» і Альтернативний молодіжний центр.

Цей звіт був написаний при сприянні Благодійного Фонду «Восток-SOS», а незалежних активістів: Микити Підгори, Оксани Покальчук, Уляни Єгорова, Аліни Ярославської, Оксани Потапової.

© 2017 Women's International League for Peace and Freedom

Permission is granted for non-commercial reproduction, copying, distribution, and transmission of this publication or parts thereof so long as full credit is given to the publishing organisation; the text is not altered, transformed, or built upon; and for any reuse or distribution, these terms are made clear to others.

Women's International League
for Peace & Freedom
Rue de Varembe 1
Case Postale 28
1211 Geneva 20, Switzerland

1ST EDITION

JANUARY 2017

Design and layout: WILPF

www.wilpf.org

ЗМІСТ

1. Вступ. Занепокоєння Комітету щодо макроекономічних реформ і їх впливу на жінок в Україні, пов'язаного з наслідками військового конфлікту в Україні.....	2
2. Наслідки інтервенцій міжнародних фінансових інституцій на права жінок в Україні	3
a. Скасування субсидій на паливо та опалювання і збідніння жінок (стаття 3, 11(1)(e) і 14(h))	4
b) Скорочення робочих місць у державному секторі диспропорційно впливає на права жінок – стаття 3, стаття 11 (b)(c)(d)(e).....	5
c) Скорочення пенсійних виплат у зв'язку з системною реформою особливо сильно вплинуло на жінок (стаття 3 та стаття 11 (1)(e).	8
d) Зменшення допомоги на дітей та допомоги багатодітним сім'ям (стаття 3 та стаття 11(2)(c))	8
3. Права жінок, що постраждали під час збройного конфлікту	9
a) Проституція, сексуальна експлуатація та насильство: «секс задля виживання» (ст. 6)	9
b) Свобода пересування та доступ до медичних послуг (ст. 12).....	10
c) Свобода пересування та доступ до правосуддя у зв'язку з гендерно-обумовленим насильством (Генеральна рекомендація 19)	12
d) Порушення прав людини внутрішньо переміщених осіб	13
4. Рекомендації державі Україна	15

1. Вступ: занепокоєння Комітету щодо макроекономічних реформ і їх впливу на жінок в Україні, пов'язаного з наслідками військового конфлікту в Україні

Міжнародна жіноча ліга за мир і свободу разом з наступними українськими жіночими групами: Центр соціальних і трудових досліджень, Театр для діалогу, Гендерний клуб Дніпро, ГО «Центр майбутнього», БФ «Посмішка дитини» і Альтернативний центр при сприянні БФ «Восток-SOS», а також наступні українські незалежні активісти: Микита Підгора, Оксана Покальчук, Уляна Єгорова, Аліна Ярославська, Оксана Потапова та Ірина Чорна, представили Комітету ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок («Комітету») свої коментарі з метою допомогти Комітету в розгляді восьмого періодичного звіту протягом сесії, запланованої на лютий 2017 року.

Протягом останніх двох років Україна зазнала значних гуманітарних наслідків через конфлікт на сході країни, що приносить надзвичайні страждання цивільному населенню в зоні конфлікту та по всій країні. Деякі верстви населення знаходяться на межі виживання. Нестабільність, що пов'язана із задоволенням базових потреб, призвела до обмеження доступу жінок до прав людини – права на гідний життєвий рівень, а також, права на працю, освіту, охорону здоров'я і доступ до правосуддя.

Ми занепокоєні тим, що військовий конфлікт загострив і до того складну ситуацію щодо економічних та соціальних прав жінок і призвів до збільшення кількості інтервенцій міжнародних фінансових інституцій, особливо Міжнародного валютного фонду (МВФ). Умови отримання фінансування від таких інституцій змусили владу скасувати субсидії на паливо, що призвело до зростання цін на газ і скорочення фінансування охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення. Одна з основних вимог МВФ скасування субсидій на паливо і, як результат, підвищення цін на газ, опалювання, електропостачання, транспортні перевезення та інші товари і послуги, що пов'язані з паливом, а також скорочення витрат на охорону здоров'я, освіту і соціальні послуги, і, крім того, підвищення пенсійного віку.

Таке скорочення державних витрат непропорційно вплинуло на жінок у два способи: по-перше, жінки та їхні родини зазвичай є основними отримувачами соціальних виплат, а, по-друге, жінки частіше працюють у тих секторах, де відбулися найбільші скорочення робочих місць. Державну допомогу, у тому числі пенсії та субсидії на основні життєві потреби, такі як опалення, також було скорочено. Такі скорочення знов таки мали непропорційний негативний вплив на жінок, багато з яких похилого віку, хворі або інваліди чи додатково піклуються про хворих людей, людей похилого віку та дітей.

2. Наслідки інтервенцій міжнародних фінансових інституцій на права жінок в Україні

Наше занепокоєння головним чином пов'язане з військовим конфліктом та, як його наслідок, змінами в системі державних витрат на економічні та соціальні статті, що особливо вплинуло на жінок. Ми також занепокоєні тим, що ситуація загострилася через інтервенції міжнародних фінансових інституцій, особливо Міжнародного валютного фонду (МВФ).

Комітет раніше вже висловлював занепокоєння з приводу загальної соціально-економічної ситуації в Україні та її диспропорційного впливу на жінок. При розгляді сьомого періодичного звіту України в лютому 2010¹ року Комітет зазначив:

«36. Комітет занепокоєний тим, що, як написано у відповідях на перелік тем і питань, «здійснення ліберальних реформ призвело до появи масової бідності, яка майже унеможливила, особливо для жінок, використання більшості конституційних прав». Крім того, Комітет занепокоєний тим, що, згідно з оцінкою Верховного комісара з прав людини, бідність досягла 70 відсотків в Україні, і це може диспропорційно впливати на жінок».

Відповідно Комітет надав такі рекомендації:

«Комітет наполегливо просить державу-учасницю здійснити оцінку впливу національних економічних реформ і міжнародної фінансово-економічної кризи на жінок, подолати негативні для жінок наслідки шляхом виконання відповідних заходів та забезпечення достатнього фінансування та проінформувати про це Комітет у наступному звіті. Крім того, Комітет рекомендує державі-учасниці використовувати підхід, що враховує гендерні фактори, по відношенню до всіх програм і стратегій, пов'язаних із зниженням рівня бідності, і звернути увагу на особливі потреби жінок, які належать до вразливих груп».

На початку 2014 року уряд України звернувся за допомогою до МВФ з метою відновлення макроекономічної стабільності в Україні. На початку 2015 року МВФ та уряд узгодили програму економічних реформ у розмірі 17,1 млрд. доларів США, згідно з якою державний борг має бути реструктурований на умовах МВФ. МВФ залишається єдиним активним кредитором, останньою надією України, оскільки в Україні немає доступу до міжнародних боргових ринків.

Кредити МВФ відіграють важливу роль у підтримці необхідного розміру резервів НБУ і, взагалі, у забезпеченні відносної стабільності фінансової системи. Однак, кожен наступний транш призводить до додаткових вимог щодо економії бюджетних коштів, у тому числі скасування субсидій та соціальних гарантій.

---

¹ UN Doc CEDAW/C/UKR/CO/7, 5 лютого 2010 р.

Вимоги МВФ до України базуються на стандартному наборі заходів, де пріоритетами виступають фінансова стабільність та стримування інфляції відносно до умов життя, соціальної стабільності та економічного зростання. І тому пріоритетами МВФ в Україні були і залишаються заходи суворої економії та, зокрема, скасування субсидій на паливо.

Ми звертаємо увагу на те, що до переліку тем і питань² Комітет додав запит до Уряду України «надати інформацію про види альтернативних джерел засобів до існування з метою виживання сім'ї та про надану допомогу, зокрема домогосподарствам, які очолюються жінками, на територіях, що постраждали від конфлікту, та територіях, підконтрольних, а також непідконтрольних державі-учасниці, а саме в окремих районах Донецької і Луганської областей, Автономної республіки Крим та місті Севастополь».

Ми звертаємо увагу на те, що Комітет також просив державу-учасницю «надати повну інформацію про жінок, зайнятих у неформальному секторі і в домогосподарствах, а також про заходи, вжиті для забезпечення їм доступу до постійного працевлаштування на повну зайнятість з адекватним соціальним забезпеченням. Крім того, прохання надати інформацію про заходи, вжиті з метою сприяти узгодженню сімейних і професійних обов'язків, особливо в сільській місцевості, а також розділенню домашніх і сімейних обов'язків між жінками та чоловіками»³.

а. Скасування субсидій на паливо та опалювання і збідніння жінок (стаття 3, 11(1)(е) і 14(h))

Як згадувалось вище, однією з основних вимог МВФ для отримання кредиту було і залишається скасування субсидій на паливо. Це призвело до підвищення цін на газ, опалювання, електроенергію, транспортні перевезення та інші товари і послуги, що пов'язані з паливом. Відповідне підвищення тарифів поряд зі скороченням хронічного дефіциту нафтогазової компанії «Нафтогаз» і зростанням прибутків газових, опалювальних та електричних компаній мало україн негативний вплив на життєвий рівень населення. Фактично, у країні, де до конфлікту близько 60-80% домогосподарств отримували субсидії для оплати комунальних послуг, споживання електроенергії скоротилось на 30% у порівнянні з 2011 роком. Це скорочення не пов'язане з ефективним використанням електроенергії, але є наслідком скасування субсидій на паливо.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, індекс споживчих цін (ІСЦ) з грудня 2010 року по листопад 2016 року становив 209%, у той час як індекс цін на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива становив 450%, а на транспорт – 240%. За цей період розмір середньої пенсії зріс тільки на 64%. Це означає, що насправді ціни для

---

² UN Doc CEDAW/C/UKR/Q/8, 2 серпня 2016 р., п. 2

³ UN Doc CEDAW/C/UKR/Q/8, 2 серпня 2016 р., п. 17

пенсіонерів зросли на 150%, а ціни на житло, воду, електроенергію, газ – на 300%. Більш того, реальні заробітні плати у 2015 році знизились щонайменше на 25% у порівнянні з 2013 роком. Таким чином, витрати домогосподарств на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива зросли на 27% з 2010 по 2015 рік, і, відповідно, знизились витрати на одяг, взуття, відпочинок, культуру, освіту та комунікації. У цілому українське населення надзвичайно збідніло, і, як наслідок, знизилось споживання всіх товарів окрім тих, що безпосередньо пов'язані з виживанням.

Ситуація залишається украй важкою для тих, хто живе у сільській місцевості, тобто для третини всього населення країни. Більшість сільських жителів – жінки. Склад населення України характеризується значним гендерним дисбалансом: взагалі, на 1161 жінку припадає 1000 чоловіків; у містах це співвідношення становить 1180 жінок на 1000 чоловіків, а в сільській місцевості – 1120 жінок на 1000 чоловіків⁴. Рівень смертності в сільській місцевості значно вищий за міській. Сільські жінки також більше за міських жінок та сільських чоловіків страждають від безробіття, домашнього насилля і важких життєвих умов, у тому числі через те, що жінки, як правило, заробляють менше ніж чоловіки. В результаті вплив скасування пільг на паливо на жителів сільських районів (переважно жінок), які використовують газові котли, вугілля та дрова, а не центральне опалення (як у містах) диспропорційно вищий.

Типовий випадок

А., 58-річна пенсіонерка, живе в селі в Кіровоградській області разом з матір'ю, яка прикута до ліжка. А. отримує дуже маленьку пенсію від держави. В обох жінок не було грошей на оплату опалення, і вони ледве пережили зиму 2015-2016 років у холодному будинку. Через холоднечу в А. загострилось захворювання нирок. Держава відмовилась надати А. субсидію на паливо, оскільки вона зареєстрована як фізична особа-підприємець. Однак, бухгалтерські звіти свідчать, що А. не отримує доходу від бізнесу.

б) Скорочення робочих місць у державному секторі диспропорційно впливає на права жінок – стаття 3, стаття 11 (b)(c)(d)(e)

Ми звертаємо увагу на те, що в переліку тем і питань Комітет посилається на «попередні заключні зауваження, в яких Комітет повторно висловив занепокоєння через сталість традиційних стереотипів, що стосуються ролі і обов'язків жінок і чоловіків у сім'ї та в суспільстві в цілому і виступають серйозною перешкодою для виконання Конвенції і

---

⁴ Дані зі звіту Державної служби статистики щодо демографічної ситуації в Україні, 2014 рік

основною причиною несприятливого становища жінок у політичному житті, на ринку праці та в інших областях»⁵.

Навіть до початку конфлікту загальна політика держави щодо надання соціальних послуг і зайнятості викликала значне занепокоєння. Фінансові наслідки воєнного конфлікту загострили ситуацію. Хоча українське законодавство не містить дискримінаційних норм стосовно рівного доступу чоловіків та жінок до соціальних послуг, де-факто розподіл ресурсів серед чоловіків і жінок нерівний, головним чином через набагато більш високий рівень участі жінок у домашньому господарстві, догляді за дітьми, хворими і літніми членами сім'ї. Внаслідок цього має місце зниження соціальних стандартів і обмеження доступу до соціальних послуг, що виникає в результаті збройного конфлікту і макроекономічних реформ, у першу чергу значно знижується якість життя і рівень безпеки жінок.

Згідно до вимог МВФ протягом 2014-2015 років було скорочено 165 000 робочих місць у державному секторі, а взагалі планується скорочення 20% робітників даного сектору. Це скорочення було досягнуто, зокрема, за рахунок реорганізації десяти і ліквідації восьми державних установ, і у подальшому, в середньостроковій перспективі, планується скорочення державного сектору з метою зниження фонду заробітної плати приблизно до 9% від ВВП. Жінки складають більше 75% держслужбовців і займають в основному некерівні посади. І, відповідно, таке скорочення робочих місць у державному секторі диспропорційно вплинуло і буде надалі впливати на жінок.

Ми визнаємо, що зайнятість у державному секторі й структурах управління дійсно потребує реорганізації, однак скорочення робочих місць повинно проводитись паралельно з програмами професійної перепідготовки для працівників, що підпадають під скорочення, щоб вони могли знайти роботу в інших секторах економіки. (Зокрема, через слабкість профспілкового руху й низових неурядових організацій така перепідготовка не відбулась чи відбулась на незадовільному рівні).

У 2014 році 12 000 соціальних працівників втратили роботу; більшість з них – жінки. Ці скорочення мали вкрай негативні наслідки як для користувачів соціальних послуг, так і для жінок, чиї посади було скорочено.

У 2015 році 25 000 спеціалістів державного сектору охорони здоров'я втратили роботу, і це знов-таки диспропорційно вплинуло на спеціалістів-жінок.

Уряд також планує скоротити робочі місця в освітньому секторі. «Оптимізація» шкіл і освітніх установ – одна з вимог МВФ. З 2013 року різко скоротились державні витрати на освітні послуги; більшість працівників освітнього сектору вважають за потрібне шукати додаткову роботу на неповний день, щоб збільшити свій дохід.

---

⁵ UN Doc CEDAW/C/UKR/CO/7, paragraph 24

У 2016 році на систему освіти було виділено 45 млрд. дол. США; у 2017 році уряд планує скоротити це фінансування до 41,9 млрд. дол. США – зниження приблизно на 7%. У той же час уряд взяв на себе зобов'язання підвищити зарплати вчителям на 20-30% протягом 2017 року. Таке збільшення, разом з прогнозованим скороченням фінансування в секторі, може здійснюватися тільки через радикальне скорочення педагогічних кадрів, підвищення робочого часу вчителів і, як наслідок, через зниження якості шкільної освіти.

«Оптимізація» шкіл і лікарень проходить майже по всій території України. В Україні приблизно 20 090 шкіл. З них приблизно 900 шкіл було закрито в останні три роки, і щорічно закриваються 200-300 середніх шкіл. Очікується, що ця тенденція продовжиться: наразі 2 500 шкіл є кандидатами на закриття через невелику кількість учнів (10-100 учнів). На сьогоднішній день 14 000 селищ не мають шкіл, що є причиною занепокоєння, адже в Україні вже 120 000-150 000 неписьмених дітей.

Ця політика скорочення робочих місць в секторі охорони здоров'я, освіти і соціального забезпечення в першу чергу впливає на жінок, які до конфлікту становили майже 80% загального числа співробітників. У той час як заробітна плата в цих секторах є найнижчою, жінки раніше могли розраховувати на стабільний дохід і соціальні гарантії, в тому числі пенсії, оплачувану відпустку, відпустку по вагітності тощо.

Скоротивши витрати на соціальне забезпечення, уряд також скоротив оподаткування великого бізнесу і одночасно збільшив податки для кінцевих користувачів, найманих робітників, середнього і малого бізнесу. Переважна більшість людей, які постраждали від цих змін, – жінки.

Наслідком децентралізації, узгодженої Кабінетом Міністрів України в квітні 2014 року згідно до вимог МВФ, стало те, що відповідальність за фінансування освіти, науки і охорони здоров'я було перекладено на місцеві бюджети, більшість з яких мають дуже обмежені фінансові ресурси. Це призвело до скорочення кількості лікарняних ліжок і персоналу лікарень, а в багатьох випадках місцеві органи влади були змушені закрити школи, лікарні та поліклініки через брак ресурсів. Одним з найвідоміших прикладів було закриття лікарні і декількох шкіл в місті Ромни, що викликало хвилю протестів і обурення по всій країні. Як уже згадувалося, переважна більшість працівників у школах, лікарнях і поліклініках – жінки.

с) Скорочення пенсійних виплат у зв'язку з системною реформою особливо сильно вплинуло на жінок (стаття 3 та стаття 11 (1)(е)).

У відповідь на вимоги МВФ уряд розпочав масштабну реформу пенсійної системи, щоб вирішити проблему дефіциту пенсійного фонду, який у жовтні 2016 р. складав 150 млрд. грн. (понад 5 млрд. дол. США)⁶. Ці реформи передбачали відміну спеціальних пенсій для держслужбовців, більшість яких складають жінки, та інших груп, зокрема для працюючих у шкідливих умовах, а також збільшення пенсійного віку.

Так, уряд значно скоротив список професій, які дають право на збільшення пенсійної допомоги у зв'язку зі шкідливими умовами праці в галузях, в яких вони працюють. За даними Державної служби статистики у 2016 р. кількість працівників, зайнятих у галузях зі шкідливими умовами праці, складала понад один мільйон осіб. Після прийняття Постанови №461 40% цих працівників втратили право на пенсію на пільгових умовах. До них входять медпрацівники, учителі, робітники певних підприємств, геологи – усі переважно жінки, а також різноробочі. Професії ж, які й надалі надають право на пенсію на пільгових умовах, належать до секторів, де переважно зайняті чоловіки. Це, зокрема, працівники гірничих робіт, інженери-атомники, пілоти, медичні фахівці. Різне скорочення пільгових умов для пенсії потрібно розглядати через призму того, що умови праці в більшості галузей не тільки не покращилися, а й значно погіршилися.

Збільшення пенсійного віку також вплинуло на жінок. Наприклад, багато жінок у залізо- та вуглеводобувній промисловості, на яких припадає більшість робочих місць із неповною зайнятістю у цих шкідливих галузях, раніше планували відкласти народження дітей до 40 років. Нещодавнє підвищення пенсійного віку позначилося на цих планах, із перспективою народжувати дітей, продовжуючи працювати в шкідливих умовах, що потенційно небезпечно для здоров'я.

d) Зменшення допомоги на дітей та допомоги багатодітним сім'ям (стаття 3 та стаття 11(2)(с))

1 липня 2014 року скасовано виплату допомоги по догляду за дитиною до 3 років у рамках реформ соціальної сфери на вимогу МВФ. Ці виплати, які складали від 130 грн. до 1032 грн. (11 – 88 доларів США)⁷ щомісячно для покриття витрат по догляду за дитиною, були одним із найбільш ефективним видом соціальної допомоги сім'ям з дітьми. Малозабезпеченим сім'ям та самотнім батькам ці пільги надавали можливість вижити в період відсутності на ринку праці. На додаток до цих щомісячних виплат кожна родина отримувала 30 000 грн. (2500 доларів США) за народження першої дитини, 62 000 грн.

⁶ Офіційний курс НБУ 1 долар США = 25,91 грн. (01 жовтня 2016 р.)

⁷ Офіційний курс НБУ 1 долар США = 11,79 грн. (01 липня 2014 р.)

(5300 доларів США) за народження другої та 124 000 грн (10 500 доларів США) – третьої та наступних дітей. З 01 липня 2014 р. щомісячні виплати допомоги по догляду за дітьми скасовано, і родина тепер отримує лише 40 000 грн (1 500 доларів США)⁸ за народження кожної дитини.

За даними державної статистики за 2013 р. лише 1% чоловіків скористалися можливістю піти у відпустку по догляду за дитиною, отже це навантаження лягає на жінок. Таким чином, ці зміни в першу чергу позначаються на економічній незалежності жінок і, як правило, посилюють економічне насильство по відношенню до жінок у близьких стосунках.

3. Права жінок, що постраждали під час збройного конфлікту

Жінки, які проживають у зоні поблизу лінії розмежування збройного конфлікту та по всій території Донецької та Луганської областей, де виживання залежить від підтримки, здебільшого, місцевих гуманітарних організацій, зазнають значних порушень прав людини та знущань. У цій зоні залишається жити значна кількість населення, незважаючи на те, що вони наражаються на щоденну небезпеку –але це дає їм можливість отримувати гуманітарну допомогу. Це відбувається тому, що на безпечних територіях, віддалених від зони конфлікту, багато людей не мають необхідної економічної та соціальної підтримки, зокрема, через труднощі з пошуком доступного житла та роботи.

а) Проституція, сексуальна експлуатація та насильство: «секс задля виживання» (ст. 6)

У своєму переліку тем і питань Комітет виказав занепокоєння з приводу інформації, що «значна кількість жінок постраждала від пов'язаного з конфліктом сексуального та ґендерно-обумовленого насильства як з боку озброєних угруповань, контролюючих певні частини Донецької та Луганської областей, так і з боку збройних сил і сил безпеки держави-учасниці. Комітет також отримав інформацію, що деякі жінки та дівчата займаються так званим «сексом задля виживання». Прохання вказати заходи, вжиті для забезпечення жінкам, що опинилися у несприятливому становищі, доступу до товарів і послуг першої необхідності, а також до діяльності, що приносить дохід, шляхом мікрокредитування і можливостей самозайнятості з метою зниження ризику, що вони будуть змушені займатися «сексом задля виживання». Прохання надати інформацію про заходи, вжиті для допомоги постраждалим від сексуального насилля під час збройного конфлікту та для забезпечення їм доступу до засобів відшкодування на додачу до правової, медичної та психологічної допомоги».⁹

⁸ Офіційний курс НБУ 1 долар США = 27,43 грн. (23 січня 2017 р.)

⁹ CEDAW/C/UKR/Q/8, п. 10

Надходять повідомлення, що у прифронтовій зоні збройного конфлікту (яка відома як «сіра» зона) бійці дають гроші та їжу в обмін на статеві акти з цивільними жінками та дівчатами. Також повідомляють про залучення дітей до такого роду сексуальної експлуатації та насилля: як дівчатка, так і хлопчики регулярно відвідують військові частини в обмін на гроші та «подарунки». Громадські організації в місті Бахмут відзначили значне збільшення кількості одиноких матерів з новонародженими за останній рік – вочевидь, батьками цих дітей є військові збройних сил України.

Типові приклади

Б., молода жінка 24 роки, до конфлікту проживала у м. Алчевськ – нині на непідконтрольній державі території в «Луганській народній республіці». Її чоловік входить до незаконного збройного угруповання. На початку 2015 р. Б. з дворічною дитиною переїхала до тітки в село біля м. Бахмут Донецької області. Б. не вдалося оформити виплату соціального забезпечення як ввнутрішньо переміщеній особі (ВПО) – незначні кошти, які тим не менш покрили б витрати на основні життєві потреби. Перший досвід Б. у наданні сексуальних послуг українському військовослужбовцю організувала її подруга, яка запропонувала «прогулятися» до блокпоста. В обмін на статевий акт Б. отримала від представника збройних сил України кілька банок м'ясних консервів і гроші, якими вона сплатила за оренду житла. Спочатку вона намагалася приховувати, що працює в секс-сфері, але дуже швидко сусіди почали про це говорити. На думку Б. багато жінок знаходяться в такій самій ситуації – без роботи, житла, але з дитиною, про яку треба піклуватися за важких обставин. Б. вважає, що її єдина надія – вийти заміж за солдата, який забере її звідти, де в неї склалася погана репутація через роботу в секс індустрії.

В. та її подруга – секс-робітниця з невеликих міст Донецької області. Вони орендують квартиру, яка коштує їм 2800 грн. на місяць. Знайти іншу роботу в навколишніх містах неможливо. Єдина можливість заробити для них – це надання секс-послуг; за кожен статевий акт вони отримують 500 грн. Їм доводиться багато витратити на протизаплідні засоби та ліки від захворювань, що передаються статевим шляхом, оскільки солдатам Збройних Сил України, які користуються їхніми послугами, не подобається використовувати презервативи.

в) Свобода пересування та доступ до медичних послуг (ст. 12)

У районах, близьких до збройного конфлікту спостерігаються значні проблеми з доступом до первинної медичної допомоги та ліків. У цих районах немає поліклінік, лабораторій, жіночих консультацій та медичного персоналу. Дітям не роблять щеплення. Через погані

умови праці, низьку зарплатню та скорочення кількості медпрацівників виникла гостра нестача медичного персоналу та медичних послуг. Щоб потрапити на прийом до лікаря в районному чи обласному центрі люди у районах, наближених до зони конфлікту змушені витратити до 100% чи навіть 200% свого місячного доходу на дорогу. За таких умов вони навіть не намагаються отримати медичну допомогу. Крім того, через поганий стан та закриття доріг, пропускні пункти та непомірну вартість транспорту, а також через те, що багато людей вважає дороги небезпечними, деякі жінки вважають ризикованим їхати навіть заради невідкладної акушерської допомоги. Зокрема, згідно змін, внесених штабом Антитерористичної операції до Тимчасового порядку, який регламентує рух через лінію зіткнення, перетин лінії зіткнення громадським пасажирським транспортом забороняється. Таким чином, починаючи з червня 2015 р. неможливо проїхати через контрольні пункти в'їзду-виїзду та «нульові»¹⁰ пункти громадським транспортом. Наразі працюють п'ять транспортних коридорів через лінію зіткнення: чотири обслуговують як пішоходів, так і транспортні засоби в Донецькій області, а один – лише пішоходів у Луганській області.

Типові приклади

Б., 27-річна жінка, живе в містечку Верхньоторецьке на контрольованій території. До початку збройного конфлікту жінки цього міста народжували дітей у пологовому будинку м. Ясинувата, яка зараз знаходиться на неконтрольованій державою території. Зараз жінки з Верхньоторецького також можуть отримувати гінекологічні послуги в м. Ясинувата, але якщо вони поїдуть туди для пологів, то не зможуть отримати для своєї дитини українські документи, що засвідчують особу. Інша альтернатива – їхати народжувати в пологовий будинок м. Торецьке, що також знаходиться в приконфліктній зоні, але в цьому випадку доведеться перетнути три контрольні-пропускні пункти Збройних Сил України, пройти перевірку документів та особистих речей митною поліцією. Між Верхньоторецьким та Торецьким відсутнє сполучення громадським транспортом. Поїздка машиною триває близько 30 хвилин. Під час поїздки для допологового спостереження жінки вимушені перетинати контрольні-пропускні пункти, на яких українські військові постійно чіпляються до них. Коли в Б. зарано почалися перейми, військові не пропустили машину швидкої допомоги в містечко, а самій Б. не дозволили виїхати в будь-якій іншій машині. Це тривало кілька годин, протягом яких військові не надали жодних пояснень своїх дій. Б. отримала дозвіл поїхати в лікарню лише після того, як почалися пологи.

---

¹⁰ «Нульовий» контрольні-пропускний пункт – останній контрольні-пропускний пункт перед лінією зіткнення.

В., вчителька, жила в смт. Очеретино Донецької області. У селищі, яке розташовано за 50 км від лінії розмежування, базуються українські військові. Оскільки в селищі немає гінекологів, жінки позбавлені спеціалізованої медичної допомоги. У В. діагностували рак, тож вона їздила лікуватися в м. Донецьк, що розташоване десь за 40 км. Після початку військових дій стан В. погіршився, і вона поїхала на лікування в Донецький онкологічний центр, де в неї діагностували рак, ще до початку конфлікту. Проте її стан продовжував погіршуватися, і скоро вона померла. Її мати поїхала з смт. Очеретино в Донецьк, щоб забрати тіло В., але проходження контрольно-пропускних пунктів затримало її на добу, оскільки військові зволікали – вочевидь, у покарання за те, що В. поїхала на лікування в м. Донецьк.

У Новолуганському – селищі на території поблизу зони конфлікту– за інформацією сільської ради проживає близько 1000 ВПО із Донецької області, здебільшого жінок. З початку конфлікту мешканці Новолуганського мали труднощі з перетином контрольно-пропускного пункту №31 поблизу смт. Новолуганське, щоб потрапити на контрольовану територію. ВПО не можуть отримати офіційну реєстрацію місця проживання в Новолуганському, отже вони не могли проходити через контрольний пункт на інші частини контрольованої українським урядом території. Відомі випадки, коли жінкам, зареєстрованим на обліку в районному центрі зайнятості в м. Бахмут, забороняли перетинати контрольний пункт із Новолуганського в Бахмут, щоб відвідати центр зайнятості. Жінці ВПО, яка переїхала до Новолуганського з Донецької області, не дозволили перейти контрольний пункт, щоб пройти медичне обстеження в м. Бахмут та підтвердити свою групу інвалідності – обов'язкова вимога для отримання пенсії по інвалідності. Пенсіонерки з-поміж ВПО зазнавали схожих обмежень свободи пересування, оскільки не могли перетнути контрольно-пропускний пункт, щоб поїхати в районний центр, м. Бахмут, переоформити в Ощадбанку картку для отримання пенсії, для чого необхідна присутність самого пенсіонера особисто. З 01 липня 2016 року всі виплати ВПО – пенсії та соціальна допомога – здійснюватимуться виключно через Ощадбанк. Щоб отримувати пенсію, усі пенсіонери ВПО мають оформити банківську картку тільки в Ощадбанку і ніде більше.

с) Свобода пересування та доступ до правосуддя у зв'язку з ґендерно-обумовленим насильством (Генеральна рекомендація 19)

Знову ж таки, через поганий стан та закриття доріг, контрольно-пропускні пункти в'їзду-виїзду, високу вартість транспорту та ризик фізичного насильства, жителі не хочуть їхати, щоб повідомити про злочини поліцію та правоохоронні органи. Останні дані, отримані громадськими організаціями, свідчать про наявність випадків сексуального насильства по

відношенню до жінок. Проте, люди вважають за краще мовчати про скоєні по відношенню до них випадки насильства, оскільки не мають доступу до державних механізмів для захисту своїх прав.

d) Порушення прав людини внутрішньо переміщених осіб

Ми відзначили, що в переліку тем і питань Комітет посилається на інформацію про те, що «приймаючі громади не мають достатньо служб, які надають підтримку внутрішньо переміщеним особам. Це особливо негативно впливає на жінок, які не тільки мають більше піклуватися про родину, а ще й забезпечувати її матеріально. Вкажіть, які заходи вжито для посилення підтримки внутрішньо переміщених осіб, особливо жінок, зокрема, у забезпеченні житлом, а також з метою протидії різним формам дискримінації, з якою стикаються внутрішньо переміщені жінки ромської національності. Також надайте інформацію стосовно заходів, вжитих для збільшення присутності внутрішньо переміщених жінок на офіційному ринку праці та їхнього доступу до трудових прав».¹¹

Внутрішнє переміщення має особливий вплив на жінок з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО): перед жінками, як правило, стоїть завдання пошуку ресурсів на новому місці проживання (житла, роботи, соціальних пільг та гуманітарної допомоги). Через глибоко вкорінені гендерні норми та стереотипи, які стверджують, що «жінка має піклуватися про затишок, дітей та чоловіка», саме жінки беруть на себе пошук житла, влаштування дітей у дитсадки та школи, отримання гуманітарної допомоги та пошук роботи – для себе та нерідко також і для чоловіка. На їхні плечі лягає тягар щодня шукати та готувати їжу, виконувати іншу роботу по дому. У результаті жінки мають удвічі чи навіть утричі більше навантаження, що призводить до стресу, втоми та виснаження, а також підсилення традиційних гендерних стереотипів. Ситуація ускладнюється тим, що чоловікам важче знайти роботу після переміщення. Економіка сходу України будувалася на промисловості та видобутку копалин, і чоловіки, які працювали в цих галузях, не мають потрібних навичок для роботи в тих регіонах, куди потрапили в результаті переміщення. З іншого боку, жінкам виявилось легше знайти роботу на новому місці. Це призводить до руйнування гендерних ролей, оскільки жінки стають головними годувальницями на додаток до інших ролей по догляду за родиною та господарством, тож їхнє загальне навантаження суттєво збільшується. Безробіття чоловіків часто веде до конфліктів у сім'ї та домашнього насильства.

Хоча уряд застерігає жителів контрольованих опозицією територій, щоб вони залишали свої домівки, він не надав їм повні права громадянина після переміщення в інші райони країни. На сьогоднішній день налічується 1,8 млн. переміщених осіб, з яких 66% складають

---

¹¹ CEDAW/C/UKR/Q/8, п. 17

жінки, здебільшого з дітьми. Починаючи з весни 2016 року, уряд систематично блокує соціальні виплати, а ці виплати є єдиним джерелом доходу для багатьох ВПО. Служба безпеки України провела перевірку по домах, і всім ВПО, кого вони не застали на місці, зупинили виплату соціального забезпечення. Відомі випадки, коли людям зупиняли виплату соціального забезпечення, поки вони тимчасово проживали в інших областях.

Осіб, яких було переміщено до інших областей, позбавили права на соціальний захист, доки вони не отримають офіційну реєстрацію як ВПО, або поки ці території не повернуться під контроль уряду України. Це означає, що жодних соціальних виплат, у тому числі пенсій, не отримували жителі Донецької та Луганської областей, яких було переміщено в інші регіони України, але які не пройшли офіційну реєстрацію як внутрішньо переміщені особи.

ВПО підлягають контролю з боку державних органів, який весь час підсилюється, зокрема, це перевірки за місцем проживання, що обмежують свободу пересування, доступ до інформації щодо банківських рахунків та грошових операцій, обмеження вибору банку, в якому ВПО можуть отримувати соціальні виплати, лише банком з державною формою власності.

Процес реєстрації ВПО є складний. Спочатку довідка про реєстрацію вважалася дійсною, тільки якщо на ній стояв штамп Державної міграційної служби. У січні 2016 року ці обов'язкові штампи скасували, проте органи працевлаштування та соціального захисту продовжували вимагати їх до

середини червня 2016 року та припиняли дію всіх соціальних пільг, якщо такий штамп був відсутній. У 117 відділеннях служби соціального захисту чиновники вимагали, щоб батьки приводили з собою дітей для їх реєстрації як внутрішньо переміщених осіб.

Прив'язка соціальних пільг до офіційного статусу, довідки внутрішньо переміщеної особи, позбавляє людей права отримувати пенсію, декретні виплати, допомогу по догляду за дитиною та інші важливі соціальні пільги, що ускладнює забезпечення базових засобів виживання. Ця прив'язка особливо шкодить жінкам ВПО порівняно з чоловіками, оскільки вони не можуть отримувати виплати допомоги по вагітності та пологах, допомоги по догляду за дитиною, допомоги самотнім матерям, які регулярно виплачуються всім жінкам. Деякі жінки ВПО особливо постраждали через ці зміни та процедуру видачі довідок ВПО: суперечливі положення нових законів та затверджених раніше норм призвели до того, що деякі жінки ВПО не отримують декретні гроші та допомогу на новонароджених. Припинення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам трапляється часто, а процедура поновлення складна та непрозора.

Згідно інформації, отриманої від працівників Пенсійного фонду Донецької області, припинення пенсійних виплат пенсіонерам з числа ВПО здійснюється відповідно до так званих «списків безпеки», куди внесено осіб, які перетинають лінію розмежування. Підстави для включення до таких списків незрозумілі та викликають занепокоєння.

Типові приклади

Г., жінку 42 років, було поранено під час артилерійського обстрілу. Вона втратила обидві ноги та отримала опіки 40% поверхні тіла, а її будинок було зруйновано. Жінка провела в лікарні 20 місяців і була позбавлена соціальних виплат, натомість її підтримували волонтери. Її 19-річний син намагається знайти роботу та піклуватися про матір. У них немає коштів на оренду житла, тож він спить то в лікарні, то в соціальному житлі для безхатьків.

Д., вагітна ВПО, стала на облік у жіночій консультації за місцем тимчасового проживання на підконтрольній території, маючи всі необхідні документи (трудова книжка, свідоцтво про сплату податків, довідку з пенсійного фонду та довідку з місця роботи). Вона не отримала ані лікарняних, ані декретних виплат. Відповідний наказ передбачає, що виплати по лікарняному та у зв'язку з вагітністю та пологами для жінок, які раніше працювали на неконтрольованих територіях, здійснюються лише протягом 30 тижнів з моменту переїзду на підконтрольну територію.

4. Рекомендації державі Україна

Ми вважаємо, що кожна держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань за міжнародними договорами в галузі прав людини як член міжнародних організацій, наприклад, міжнародних фінансових інституцій. Таким чином, політики та умови, які накладаються цими організаціями, мають дотримуватися зобов'язання поважати, захищати та здійснювати права, закріплені в різноманітних угодах і актах. Україна має двосторонні зобов'язання стосовно прийняття умов, яких вимагають міжнародні фінансові інституції. Таким чином, перш ніж приймати ці умови, Україна повинна як мінімум провести оцінку їхнього впливу на права людини, гендерні питання та навколишнє середовище, розглянути результати цього оцінювання з міжнародними фінансовими інституціями, зокрема МВФ, а також знаходити та застосовувати альтернативні політики тим, що можуть призвести до порушення прав людини в результаті виконання цих умов.

Перегляд таких політик призвів би до відмови від практики зупинення дії соціальних пільг, розробки механізму виплати пенсій жителям неконтрольованих територій, формування

законів та нормативних актів для реалізації прав ВПО на житло, освіту та медичну допомогу, збільшення обсягу адресної допомоги ВПО та покращенню транспортного сполучення між контрольованими та неконтрольованими територіями.

Рекомендується, щоб Україна збрала дані з розбивкою за ґендерною ознакою щодо реалізації жінками своїх економічних та соціальних прав, зокрема, доступу до пенсій і соціального захисту, а також доступу до медичної допомоги та освіти для жінок і їхніх родин.

Рекомендується, щоб Україна забезпечила ефективну, змістовну та всебічну участь жінок і жіночих організацій у підготовці мирного процесу, мирних переговорів і пост конфліктного відновлення в тих частинах держави-учасниці, які постраждали від бойових дій, зокрема, шляхом включення жінок до складу трьохсторонньої контактної групи фк керівників деяких робочих груп.

Рекомендується, щоб Україна активізувала виконання національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 (2000 р.), зокрема шляхом збільшення обсягу ресурсів, що виділяються для його виконання.

